

served to posterity». Efter hänvisning till Snorres berömda skildring av Olavs dröm före slaget vid Stiklestad anser sig Lundberg kunna fastställa: »A natural explanation is therefore that our picture represents King Olav's dream». Djärvheten i Lundbergs slutsats är i ögonen fallande. Redan kronologien torde lägga hinder i vägen för Lundbergs tolkning.

Ryttaren omedelbart under mannen på stegen kan enligt v. Friesen »möjligen vara en valkyria, som *'riðr lopt ok lög'*». Eftersom v. Friesen uppfattar den ovanför placerade figuren som Heimdall, antager han, att valkyrian är placerad på denna plats »som en förmedlerska mellan det övre fältet — himmelen — där Heimdall utför sitt väktarkall och det nedre, jorden och havet, där Tor kämpar mot Midgårdsormen».

Lundberg delar v. Friesens försiktigt formulerade mening, att den ridande figuren skulle vara en valkyria: »In one respect von Friesen's explanations of the upper half of the picture are to the point: the rider certainly is a Valkyrie. But her task seems rather meaningless in connection with Heimdall. We now clearly (!) see that she reminds us of something else more definite: the battle of Stiklestad in A. D. 1030.»

Man kan utgå ifrån, att Altuna-stenens bilder ha varit lätt begripliga och meningsfyllda för samtiden. För vår tid ligger saken annorlunda till. Att vi omedelbart förstå, att bilden på den vänstra smalsidans nedre hälft åsyftar Tors fiske, beror ju uteslutande på att västnordiska litterära källor ge oss texten till bildframställningen. Man har rätt att förmoda, att också de övriga bilderna illustrera händelser, som för ristarna och deras samtida ha varit kända på samma sätt. Att vi stå frågande inför »mannen på stegen» och »valkyrian» beror på att »bildtexten» har gått förlorad. Det ligger ju ingenting förvånande i detta; av den östnordiska sagoskatten har det mesta gått förlorat. De allra flesta av bildframställningarna på de gotländska bildstenarna äro för oss i egentlig mening ofattbara, därför att de sagor och händelser, som bilderna skola illustrera, fullständigt ha sjunkit i glömska.

O. v. Friesen anser det sannolikt, att Altuna-stenens bilder återge konstnärliga väggprydnader i det hus, i vilket de båda männen hade blivit innebrända: »Denna sed att med skulpterade, målade eller stickade (vävda) bilder pryda husets inre hade veterligen en betydande utbredning i gammal tid i Norden. Det är sannolikt från husinredningen som bilderna kommit på runstenen ... Och vården, som bröderna rest ute hos de döda bland gravarna på ättebacken, ha de låtit smycka med ornament och bilder som voro de bortgångna kära och förtrogna från deras dagliga liv i det hem som brinnande störtat samman över deras huvud.»

1162. Buska, Altuna sn.

Pl. 140, 141.

Litteratur: O. Almgren, Anteckning 1905 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB), Runstenarna i Altuna (i: UFT h. 39, 1924), s. 339 och 361 f.; K. A. Karlinder, Något om Altuna sockens fornminnen (i: Sala Allehandas julnummer 1923), Anteckningar rörande fornminnen inom delar av Simtuna och Torstuna härader 1924 (ATA), Altuna socken under förhistorisk tid (i: UFT h. 39, 1924), s. 313; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppland 1943 (ATA); Enköpingsposten 5/12 1947.

Äldre avbildning: Karlinder foto 1923 (ATA; återgivet i UFT h. 39, s. 363).

Runstenen står rest i skogskanten 375 m. NV om Buska. Marken tillhör numera Bengtsbo. U 1162 står sålunda i socknens nordligaste del, långt från centralbygden. Platsen är utmärkt på den i UFT h. 39 ingående sockenkartan. Runstenen har där n:r 34.

78 — 588778. Upplands runinskrifter.

Fig. 530. Rembeslag av brons från Solberga, Askeby sn, Ög. Här syns en båt med höga stävar och en man, som håller en rev i ena handen; under båten ett havsvidunder i kvinnoskepnad. 700-talet e. Kr.

I en anteckningsbok från år 1905 nämner O. Almgren en runsten i »Altuna, Bengtsbo hage ... funnen 1875». Almgren tillägger: »Teckning meddelad Montelius af skoll. Karlinder. Där lär ha gått en gammal väg där på åsen». — O. v. Friesen, som tillsammans med läroverksadjunkten K. A. Karlinder undersökte stenen den 15 juli 1918, anger platsen på följande sätt: »Stenens läge är omkr. 375 m. nv. om mangårdsbyggnaden i Buska och 55 m. so. om hörnröset A på rågången mellan Buska och gården närmast i söder. Jag bestämde platsen för runstenen på stället så att den låg 44 m. från fotpunkten till normalen mot rågången söderut från hörnröset A. Avståndet mellan nämnda fotpunkt och röset var 35 m.» Se fig. 531, där runstenens läge är utmärkt med ett kryss. Karlinder påpekar, att det »egendomliga med denna sten är, att den — i olikhet med vad eljes i regel brukar vara fallet — ursprungligen rests så pass avlägset från den egentliga odlade bygden på en plats, där på grund av delvis sank mark en väg sommartiden svårigen kunnat gå förbi. Under vintern lär dock förr vägen till Sala pläгат tagas där i närheten» (*Sala Allehandas julnummer* 1923).

Vid v. Friesens och Karlinders besök låg stenen kullfallen. Den restes av Karlinder »med vederbörligt tillstånd i sept. 1924 på den plats, där den legat, men vreds ett halvt varv» (*UFT*, 1924, s. 51). I sina »Anteckningar rörande fornminnen ...» meddelar han: »Å den kullfallna stenen var det översta partiet avslaget. De bortfallna bitarna funnos dock kvar och äro nu fästade vid stenen. Stenen är vriden ett halvt varv, så att ristningen är vänd åt motsatt håll mot förut.» — v. Friesen: »Stenen är av granit. Runt toppytan äro sex mindre stycken lösslagna. Genom dessa stycken löper inskriftslingans översta del. F.ö. är ristningsytan hårt vittrad, särskilt ornamentiken i mitten, då stenen uppenbarligen länge legat horisontal med ristningsytan uppåt.»

Rödgrå, grovkornig granit. Höjd 2,31 m., bredd (mitt på stenen) 1,17 m. Stenens topp är nu hopsatt av sex delar. De fastsattes vid stenen i samband med resandet år 1924; se ovan. Ristningsytan är knottig. Linjerna äro breda, ibland djupa, ibland endast antydda. Ornamentslinjerna äro flerstädes svåra att reda; talrika smärre felhuggningar, »dubbelkorsningar».

Inskrift:

biarn - uk - haltin - litu - . . . isa - stin - at - osur - fabur - uk - þorun - bont -

Biörn ok Halvdan letu reisa stæin at Assur, faður, ok Þorunn [at] bonda.

»Björn och Halvdan läto resa stenen efter Assur, sin fader, och Torunn efter sin man.»

Till läsningen: Inskriften börjar nedtill till vänster utan sk. Vid 2 i finnes invid hst på vänstra sidan en fördjupning, som är naturlig. I 3 a är bst dubbelsidig men kort på vänstra sidan; från yttersta vänstra spetsen av bst går en linje ned till ramlinjen. 5 n har, i likhet med 13, 43 och 46 n, ensidig bst. 12 i är säkert; ej a. 15 i är ej stunget. Av 17 u återstår hst delvis och ett obetydligt stycke av bistavens mittparti; en brottspricka går igenom runan. Av r. 18 återstår möjligen ett mycket svagt och kort stycke av hst. Något sk före r. 18 kan ej ses. Runan står på ett genom toppskadan svårt avflagrat och ojämnt ställe. Avståndet till 19 i, som ej är stunget, ger plats till ytterligare en runa; av någon sådan finnas emellertid inga spår. Det är tänkbart, att ristaren har underlåtit att rista på detta ojämna ställe. Genom 22 s går en brottspricka. 24 i är ej stunget. 25 n har tvåsidig bst. Genom 29 s går en brottspricka. 38 k har förlorat toppen i en kantskada. I 39 þ utgår bst från ramlinjerna. Sk efter 43 n står vågrätt. Efter 47 t är ristningsytan synnerligen ojämn. Här finnas endast osäkra spår av r. 48. — v. Friesen: 2 i: »Ensidig och osäker punkt på vänstra sidan om huvudstavens mitt». 3 a: »tvåsidig bistav». 5 n: »Ensidig bistav». 9 a: »Tvåsidig bistav». 12 i: »Sic! Det ser ut som om aldrig någon a-bistav här funnits.» 13 n: »Ensidig bistav». Mellan 17 u och 19 i äro »två tecken bortfallna». 21 a, 25 n och 26 a: »Tvåsidig bistav». 28 o: »Ensidiga bistavar». 40 o och 45 o: »Tvåsidiga bistavar». 48 a med »tvåsidig bistav».

Om namnet *Biörn* anmärker v. Friesen (a. a. s. 364), att det är »synnerligen vanligt i vikingatidens Uppland, helt naturligt, då det är ett namn i den gamla uppsvenska kungaätten. Det finns utanför Uppland i Södermanland och Närke, i Norrland, på Öland samt i Västergötland och Östergötland. Under medeltiden är det alltså särskilt vanligt i Svealand.»

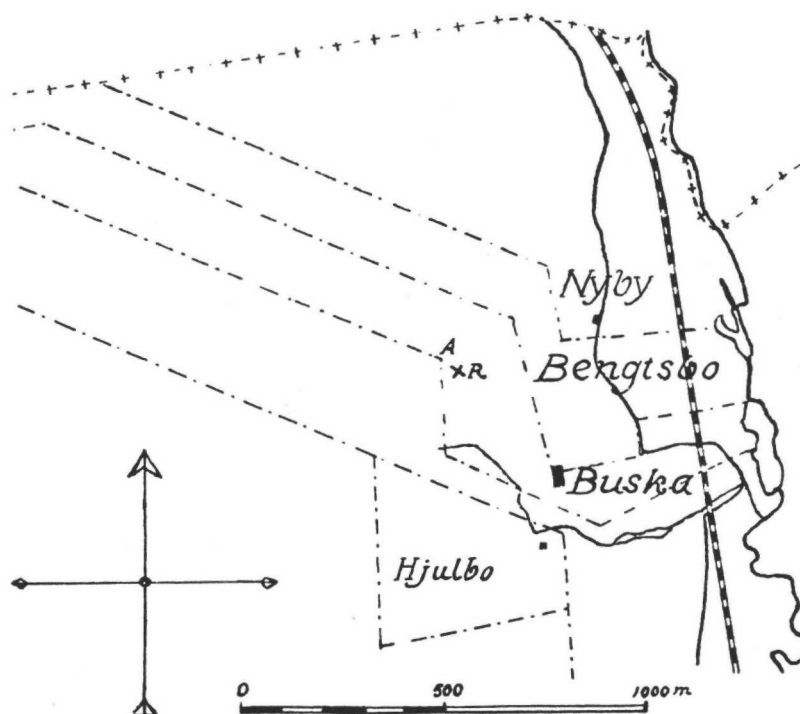

Fig. 531. Läget x R för U 1162 Buska, Altuna sn. Efter UFT 1924.

Runföljden 8–13 **haltin** återger med all sannolikhet mansnamnet *Halfdan*, som i uppländska runinskrifter är belagt över tjugo gånger; sammanlagt ge de svenska runinskrifterna ett trettiofem belägg. v. Friesen påpekar, att formen med *i* i senare stavelsen är anmärkningsvärd: »Under medeltiden förekommer nämligen en sidoform till *Haldan* (-*f*- är i medeltidsformerna alltid bortfallet) som — lyder *Halden* eller *Haldin*. Det vore möjligt att denna yngre form föreläge redan här. Emellertid är detta rätt osäkert, då sistnämnda former först uppträda i slutet av medeltiden.»

Om det ganska vanliga mansnamnet *Assur* (*Andsvarr*, *Ansurr*) se U 167 och U 276. — Moderns och hustruns namn *Porunn* (*Poruðr*) har, av runinskrifterna att döma, varit relativt ovanligt på östnordiskt område (sammanlagt ett tiotal belägg från Uppland, Södermanland, Östergötland och Småland); se U 859, där dock belägget på U 1162 saknas.

Inskriften är mycket kortfattat formulerad. Tre ord har ristaren utelämnat, nämligen *sinn* efter *faður* och *bonda* och prepositionen *æftir* eller *at* efter *Porunn*. Detta förhållande är av intresse för frågan, vem som har ristat stenen.

Huggningstekniken, runformerna, ortografien och ornamentiken tala bestämt för att U 1162 har ristats av Öpir. Korsets form är t.ex. mycket karakteristisk, likaså felhuggningarna och de grunda »skisseringarna». Redan v. Friesen ville attribuera ristningen till denne mästare: »I varje fall tillhör ristningen hans skola; den som utfört den har en betydande övning i konsten». Med stor säkerhet kan stenen hänföras till Öpirs egna ristningar. Att han har varit verksam i dessa trakter visa U 1159 och U 1177 (och 1176). Buska-stenen är den västligaste av alla Öpirs hittills kända ristningar.

1163. Drävle, Altuna sn. Nu vid Göksbo.

Pl. 142, 143.

Litteratur: B 660, L 790, D 1:292. J. Bureus, F a 6 s. 110 n:r 3 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 4, F a 1 s. 4, F a 10:1 n:r 143 (Rhezeliuss), F f 6 n:r 3; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 183; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 110, 111; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 472, 2, s. 217;